

el curs dels rius

Els rius, a diferència dels humans, conserven vives i actives cada una de les etapes de la seva existència. Infantesa, adolescència, joventut, plenitud, decadència, vellesa i mort. Però una mort sempre renovada, gairebé mai definitiva, per xacres i malalties que tinguin.

De seguida es basten per si sols. La seva mare és una muntanya impassible i estàtica que ben aviat deixa que "se la campin", que vagin a la seva. Només de desarrapar-se de la falda materna, intenten l'aventura, treballen, galbanegen, aprenen a estar tristos o festius, a ser lents o juganers, adustos o xerraires, poètics o realistes, fan coneixences i amistats i, a vegades, s'enamoren, lliguen i comparteixen la vida.

Seguint aquest procés tan natural i senzill, ens serà grat parlar-vos de la Muga, el riu més empordanès de tots els rius. Encara que porti nom de femina és com un "violetot" que, un cop nascut, tan aviat és a França com a Espanya. Ha vist la llum al Coll del Pla de la Muga, on hi ha la muga frontera que és la que l'ha batejat amb el seu nom i que es troba a 1.190 metres sobre el nivell del mar.

En aquest pla que té forma d'embut i un color singularment rogenc, dóna les primeres passes, fa els balbuceigs inicials, tan aviat surt com s'amaga, com tintineja inquiet. S'aprima, es dilueix, es torna renadiu i aprèn a caminar.

I mentre fet un reguerot, baixa el pendís, se sent més valent i, enjogassat, fa equilibris entre pedres i clots lliscant entre la vegetació. Quan troba la carretera que puja de l'Hostal de la Muga, ja ha baixat quatre-cents metres, però encara no en té prou i continua el

descens com un alpinista que s'entrena, fins que topa amb la que puja d'Albanyà que és la que arriba a l'hostal. Però la Muga no s'entaula perquè les menges que serveixen allà ni li criden l'atenció ni li fan fer marrada. Avança fins al barranc de Sant Corneli, nom manllevat a la propera "esglesiola" que tan utilitzada fou pels nostres veïns en temps de la Revolució Francesa. Avui està convertida en un munt d'enderrocs. Si encara se'n veu la volta de l'absis és perquè el grup ART I TREBALL del Centre Excursionista empordanès, la desembardissà, consolidant-ne, a la vegada, el poc que en queda.

Es en aquest paratge que el riu fa la clenxa al terreny, que de la banda dreta és de l'Estat espanyol i de l'esquerra de l'Estat francès. Mentre davalla, desafia la vegetació que el flanqueja, i ja força crescut, s'engresca i fa un salt de quatre metres d'alçada per on cascadeja voluptuosament. Déu n'hi do. Ja està bé per començar.

La violetota, arriscada i decidida, va fent via sense saber que s'aprofiten d'ella, ni que sigui hidràulicament.

Passa molt a prop del Molí de la Muga, que cau al costat de França, en una vall formada per planells vestits de "fruiteres" cultivades pels habitants dels masos de l'entorn.

Quan està als sis-cents cinquanta metres d'altura, s'encaixona en un llit de

roques vermelloses i traça raconades idíl·liques, on conviu amb plantes de ribera el silenci i la llum. Aleshores, com que té pressa, ni s'adona que dibuixa recolzades cada vegada més atractives i feréstegues obligada pels estreps cantelluts del costat francès. De sobte, amb embranzida, salta airosament vuit metres de cop i després s'entreté fent basses que la refresquen i la tornen

La Muga

**MONTSERRAT
VAYREDA i TRULLOL**

**Fotografies
MELI**

el curs dels rius

hàbil, creativa, enginyosa. Força més avall se li ajunta el Salarsa i de seguida fan bones truques, com si es coneixessin de tota la vida. Avancen ben avinguts pel llit rocós tenyit d'un roig aspriu, ben proveïts i amb ganes de recórrer país, admirant la verdor dels arbres, el color de les roques i els retalls de cel que es filtren entre el brancatge. Quan s'entaforen en el congost, només desitgen sortir-ne, i quan ho fan, troben el rec de can Domé i junts decideixen fer tres o quatre gorgues com a senyal del seu pas. Ja molt per sota de la carretera que va d'Albanyà a l'Hostal de la Muga, llisquen per les baumes dels penyals encinglerats i van fent voltes i voltes fins que, cansats, fan una gorga còmoda i plàcida on reposar.

Quan la Muga hi queda condormida, sembla talment que hagi desaparegut, potser en espera que les pluges l'animin a sortir del cau i l'empenyin a córrer món que és el que més li agrada. Però som a l'estiu i per això encara que es mostri eixuta a l'exterior, continua la devallada subterràniament, si bé no surt fins que veu l'airós campanar de cadireta de Sant Bartomeu de Pincaró, "esglesiola" alliberada de les plantes parasitàries que l'endegollaven per mans dels esforçats idealistes que de-

sembardissaren les romanalles de Sant Corneli. Però no es deixa veure, líquida i fulgent, fins que és un quilòmetre més avall i endevina que es troba a quatre passes de l'Empordà. Per celebrar-ho, dibuixa una petita gorga, nítida com un espill, i, tot seguit, cabdella una esplèndida volta i passa damunt del camí que va al mas Figa, hereu d'uns quants planells.

La Muga ja és una adolescent que, coqueta de mena, sedueix el Riu Major, un bosquerol muntanyenc que ha donat nom a l'hostal més proper a Costoges. Ja aprellats, formen resclosa i es canalitzen envers el molí de la Fàbrega.

Ben servida, feta una dona, tan aviat s'eixampla com s'estreny i amb el nou company es dedica a fer miralls líquids, que a més d'intrencables, són límpids i transparents, i quan menys s'ho pensen ja són sota mateix de Mas Beltran.

Albanyà és el primer poble empordanès on es regolfa platxeriosament després de passar sota el pont, ben a prop d'un pescador de canya que, assegut a la riba, espera que els peixos piquin. A les vores, pollancres condrets, resten elegantment sotmesos a

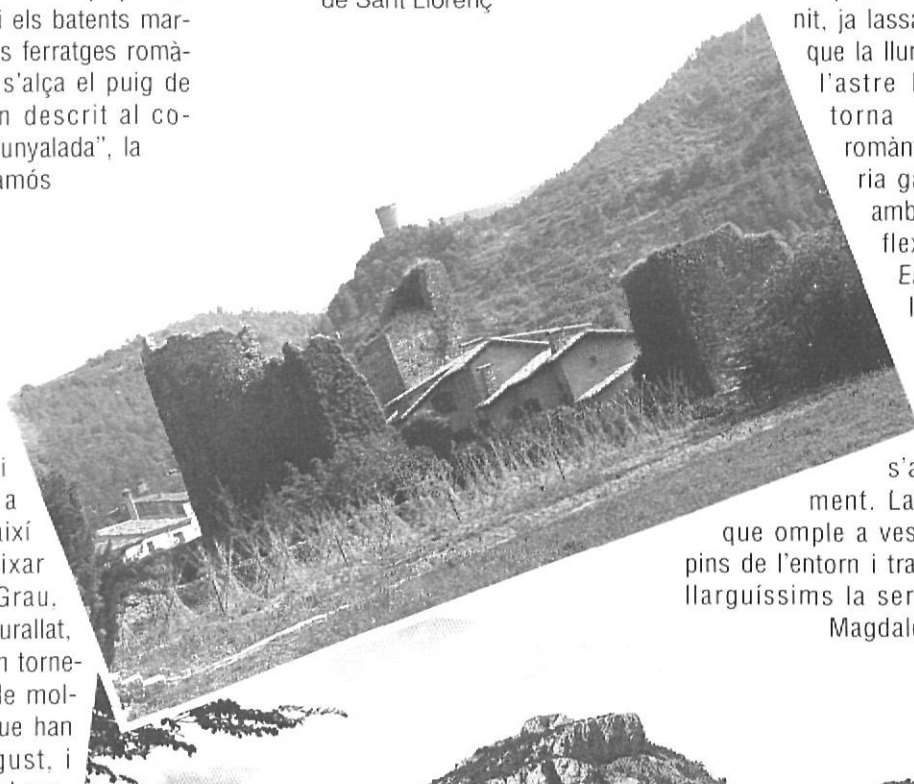
Sant Llorenç de la Muga
poble emmurallat i de torres brunes

el curs dels rius

la quietud de l'hora. Els horts presumeixen de les verdures del temps que, ben regades per l'aigua vivificant, apreixen llustroses, temptadores, a punt de ser collides. La Muga les mira embadalida, i contempla a pleret l'església de Sant Pere d'Albanyà, encara sòlida i poderosa com quan pertanyia a l'antic monestir, ja esmentat en els segles IX, X i XI. Manté ben arquejada la cella de la portalada i els batents marcats amb els primitius ferratges romànics. Al seu davant, s'alça el puig de Bassegoda, tan ben descrit al començament de "La Punyalada", la novel·la que va fer famós el nom de Marià Vayreda.

Saciada la curiositat promoguda per aquest primer nucli rural, la Muga, sense pensar-s'hi gaire va en un tres i no res d'Albanyà a Sant Llorenç, i és així com després de deixar enrera el pont del Grau, entra al petit poble murallat, de torres brunes i ben tornejades, conservador de moltes cases antigues que han estat refetes amb gust, i també de les restes del castell que l'heura decora, així com la torre de guaita que, clavada al cim d'un turó sembla l'elm d'un guerrer medieval. En el puig de la banda oposada entrelluca l'ermita de Sant Jordi mentre passa de correguda davant la font pudosa, per sota el pont vell i el nou per avançar camí de Boadella. Vol anar a dormir al pantà i per això s'espavila i no triga pas massa a endinsar-se

La Torre de guaita de Sant Llorenç

El mític puig de Bassegoda

pel terme de Darnius. Allà té estada franca. La mà de l'home, que quan vol ho fa prou bé, li ha servit la presa en safata d'argent. I la Muga, que ja és tota una dona i que impulsada per les pluges de primavera s'ha amatronat una mica, salta per la resclosa com si tingués quinze anys i dona voltes per la presa per prendre'n possessió fins que, amb la vinguda de la nit, ja lassa, s'ageu a l'hora que la lluna fa el ple. Quan l'astre la il·lumina, es torna imaginativa i romàntica i no li costaria gaire de presumir amb cada un dels reflexos que li envia. En la vastitud d'un llit tan ben parat, envoltada de turrons i comes, somnia i fantasia fins que s'adorm profundament. La desperta el sol que omple a vessar la copa dels pins de l'entorn i travessa amb dards llarguissims la serralada de Santa Magdalena que s'alça al seu darrera. Aleshores es desensonya i ja torna a tenir ganes de posar-se en ruta. Es així com, al cap de poc arriba a Boadella, i, "renoi", allà sí que li plau deturar-se. Hi està tan bé reposant al costat del Passeig del Ginebre, prop dels verns, plàtans i lledoners que li fan ombra! Com que hi ha arribat de

el curs dels rius

matinada, sent els solos que es bescanvien els rossinyols i no es cansaria d'escoltar-los. Sort que mai no té mandra, que sempre ha estat caminadora i excursionista. Per això, ara, nedant com una ondina, guanya la distància que la separa de Les Escaules. Veu el poble de Iluny, li dóna l'adéu i va baixant per raconades frondoses, pintoresques, fins que és a Pont de Molins, que ja no té molins, però sí rosers vermells que li alegren els ulls i un pont llarg per on passen els cotxes ràpidament. Ella salta la resclosa i entra d'una revolada a la plana. Queda sorpresa, astorada de l'extensió que agafa, limitada al lluny per la silueta de les muntanyes i per una franja blava i lluminosa que l'atreu singularment.

Un cop en el terme de Cabanes, s'adona que els camps de conreu són creuats per estrets canals de ciment, i s'estranya d'aquelles venes blanques i encarcades. Una veu la treu de dubtes.

-Cal donar aigua, que és hora de regar.

I, generosament, els omple d'un en un perquè la terra que l'envolta, tan plena de fruiters, blatdemorars i ferratges, està eixuta, assedegada.

Mai no havia vist com ara la immensitat del cel, ni tan net, ni tan blau. Núvols petits, abarrocats, hi patinen amb traça, com si fos una pista. La robusta espiga del campanar de

La resclosa de Pont de Molins

Vilabertran sembla que s'estiri per haver un tros de cel.

Obre uns ulls com unes taronges quan veu les carrerades de xiprers que fan muralla per emparar els conreus de les tramuntanes, i els troba astuts, ardits, perquè s'han agrupat comunitàriament per defensar els fruits de les hortes i els camps. S'abstreu també

en la contemplació dels olivars que arrencaren aquells arbres, cada vegada més escadussers, de soques rugoses, que han envellit lentament. En canvi, les cabelleres les tenen joves, i quan bufa el vent, tan aviat són glauques com argentades. Quan és al terme de Perallada, sent remor de veus. Veus que

Boadella d'Empordà

s'apropen i criden: -Espera'ns!

Tot seguit s'obren pas i es posen al seu costat, l'Anyet i l'Orlina que l'empenyen vulgues no vulgues camí de Vilanova de la Muga. Així que hi arriba, sent la fressa dels tractors que van i venen, i veu prop la riba i les moltes vaques que hi ha estabulades. Però ara

el curs dels rius

li plau de reposar tranquil·lament davant l'antiga església de Santa Eulàlia, l'única de l'Alt Empordà que conserva frescos romànics. S'entreté amb els companys, passen conversa, es relaxen i aprofundeixen la coneixença fins que són bons amics. Però com si encara no fossis prou, la Muga, una mica malhumorada, veu venir tres xicotots d'aire rústic, amb mànegues de camisa, calces apedaçades i espardenyes de

La riba de Pont de Molins

betes, que de seguida els diuen el seu nom: Ricardell,

Manol i Llobregat. Van tan bruts, tan espellifats, amb els cabells tan polsosos que la Muga comença a sentir-se incòmoda, nerviosa. Xipollegen, xarbo-

ten l'aigua i, en remoure el fang, la transformen en un líquid espès que té tots els colors de la contaminació. Quan li esquitxen el vestit sense cap mirament, fuig esvalotada envers Castelló d'Empúries, on sap que va viure, prop del Portal de la Gallarda, "Lo Gaiter de la Muga", un dels trobadors més populars del segle XX i el millor poeta de l'Empordà, que moltes vegades havia parlat d'ella fent-la sortir en els seus versos tan aguts i preciosistes. Però quan ha passat sota el pont vell de set arcades que ell va cantar, i veu que suren damunt l'aigua flotades de peixos morts, inflats, erts i vidriosos, que van a la deriva bandejats d'ací d'allà, l'angoixa i el neguit l'oprimen cada vegada més. Això la mou a passar de pressa pel poble. Només mira de reüll la solemne església catedralícia de Santa Maria. No li interessen les hortes que la gent treballa, ni el rec del Molí que amb prou feines té temps de saludar-la, ni reconeix la Mugueta que tímidament li diu:

-Atura't, mare, que sóc la teva menuda.

Ara només sent el que les amigues

li proposen:

-Anem a Empúriabrava! Val la pena, perquè ens queda a tocar. Allà hi ha molts canals, amples i nous de trinca i un moll ple de iots i de petits vaixells. Jugarem a fer córrer

La immensitat de cel empordanès a Cabanes

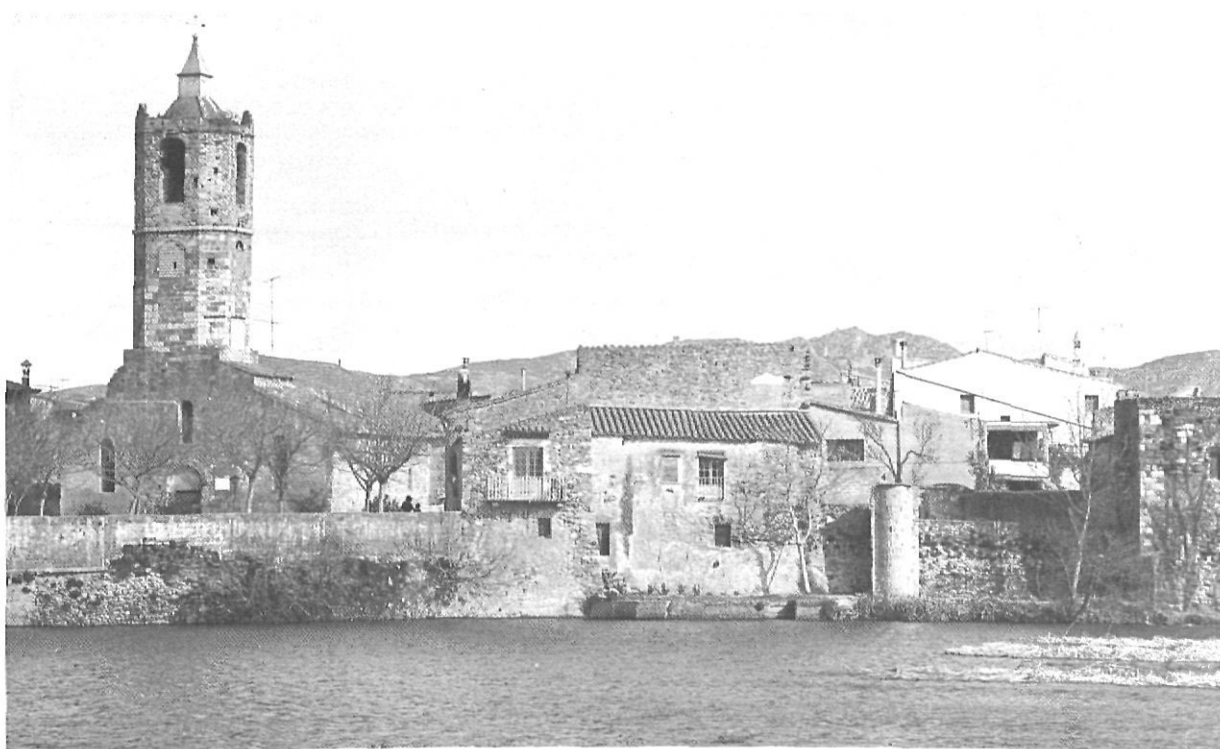
barques, a amarrar-les i desamarrar-les, a empènyer llaguts i canoes; pas-sarem sota ponts de juguina i després coneixerem el mar.

el curs dels rius

Però la Muga que ha caigut en el parany de donar entrada a les aigües negres del Rec del Mas Pas, se sent bruta, vexada, malalta, impotent per moure's amb lleugeresa. No pot suportar-ho. Per més que ho intenta no es pot treure les llànties espesses i olioses que es van fent grosses i consistents damunt la seda del vestit que porta. La freguen contactes fecals, ensopega amb detritus, topa amb deixalles, la persegueixen emanacions pestilents, i, esmaperduda, té unes ganes boges de plorar.

Quan està a Empúria-brava s'anima, es reviscola. Ha vit, una mica de lluny els canals vora jardins en flor, tapissats de gespa, amb salzes llangorosos que gairebé toquen a terra quan el garbí els escarpeix la cabellera. Prou li agradaria veure-ho tot de més a prop, i circular pels aiguamolls tan ben senyalitzats, però només delira despullar-se, treure's de sobre allò que la taca i desfigura i banyar-se, nua, on ningú la destorbi. Per això no té esma d'arribar-hi. Els seixanta-cinc quilòmetres recorreguts l'han deixat lassa, feixuga, i avança penosament sense saber on va. Quan ja no pot més, quan està totalment esgotada, es troba davant d'una badia ampla, que fulgura amb esclat perquè és l'estoig que tanca el mar. El MAR! Es com un

déu poderós que la fascina. No és estrany que cada dia, Venus, la deessa immortal, neixi envoltada d'escumes només pel goig de veure'l. I com si aquella massa blava, mòrbida i suau que cavalca les onades i les empeny vers ella l'atragués com un imant, es llença als seus braços, immensament oberts, apassionada, folla, en espera de ser protegida per l'autèntic amor. I mentre es banya, es pentina i s'empro-

La Muga reposa davant l'església de Vilanova

va les sedes que li ofereix l'amant, mentre es rejoveneix i els tamarius flo-reixen per celebrar les seves noces, li entra una son dolça, tonificant, imparable. Abans de cloure els ulls, recolzada en el pit del mar, només té esma d'ex- clamar: "Sóc teva. Estima'm!".

Montserrat Vayreda i Trullol és escriptora